

ARAPLAR VE HİKÂYE ANLATMA SANATI TUHAF BİR BİR ÂŞİNÂLIK

Mehmet Aydın*

Epeydir herhangi bir metne yoğunlaşamıyordum. Suç kitaplarda olamazdı. Sorun bendeydi elbette.

Şimdilerde gelişen teknolojiyle önceki dönemlerden çok daha fazla kitap basılabiliyor. Bunun özellikle kitapseverler için sevindirici bir durum olmadığı söylenemez. Ancak artık kitap seçiminin daha önemli hâle geldiği de söylenebilir. Her alanda olduğu gibi okuma konusunda da abur cuburdan sakınmak gerek. Her zaman olduğu gibi iyi kitaplar da mutlaka okunması gereken metinler de asla okunmaması gereken kitaplar da var. Bu konuda ilkeler belirleyip öyle metinlere yönelmek esas olmalıdır.

Benim bir kitaba ulaştığımda ilk olarak yaptığım iş onun ön sözünü okumak ve bazı bölümlerine göz atmaktır. Başka okurlar benden başka türlü davranabilirler. Bir kitabın ön sözünü bir davet olarak anlamak mümkündür. Ön söz kışkırtıcı olmalıdır. Kışkırtmanın da okumaya yöneltmesi esastır.

Bazı bankalar yayıncılığa destek oluyor ve her yıl çok sayıda kitap yayımlıyor. Bunun çok anlamlı olduğunu düşünüyorum. Son olarak özellikle Orta Asya ile ilgili yayınlara ve bazı tasavvufi metinlere yönelmiş, bunlardan birazını devirmiştim. Bugünlerde kendimi Afganistan'ı anlatan birkaç kitapla ödüllendirdim. Bunlardan gerektiği zaman uzun uzun söz etmeyi hedefliyorum. Bir de Abdelfettah Kilito'nun *Araplar ve*

Hikâye Anlatma Sanatı: Tuhaf Bir Âşinâlık, (çev. Su Baloğlu, Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul 2021) adlı kitabına ulaştım ve okumadan edemedim.

Hemen belirtiyim ki tuhafılıkta bana çekici gelen bir yan var ve ben tuhaf kitapları seviyorum. Bu son kitabın adında da kendinde de bir tuhafılık var. Kilito'nun eserinin zengin bir metin olduğunu söylemesem olmaz. Eserde birçok klasik metinle ilgili en azından benim ilk defa okuduğum yorumlar bulunuyor.

1945 yılında Fas'ın Rabat şehrinde doğan Abdelfettah Kilito, Rabat Üniversitesi Edebiyat Fakültesini bitirmiş, doktorasını Hemedanî ve Harîrî üzerine yazdığı tezle Sorbonne'da tamamlamış ve 1968'den beri Rabat'taki V. Muhammed Üniversitesinde ders veriyormuş.

Arapların özellikle şiir konusunda usta olduğu söylenir: "Araplar uzun yıllar kendilerini hoşnutlukla şair bir halk, hatta var olan tek şair halk olarak gördüler. Şiir onların yüce fiillerinin kaydı, şöhretlerinin sebebi, saklı bahçeleri, divanlarıdır; kelimenin her anlamıyla. Geçmişte olduğu gibi bugün de Müte-nebbî'nin veya Maarî'nin dizelerini duyduklarında ürperirler..." (s. 9)

Aslında "Arap şiirinin durumu o zamandan beri" değişmemiştir. Ancak Avrupalılar, yazara göre, Arapların edebiyata esas katkılarının hikâyecilik olduğuna karar vererek şiirlerini göz ardı etmişlerdir.

İnsanın okumak için de yazmak için de çok temel bir sebebi, sebepleri olmalı. Elbette *Kur'an*'daki "Yaratan Rabbinin adıyla oku" (*Kur'an*, 96: 1), peygamberimiz dolayısıyla Müslümanlara gönderilen ilk vahiy ve bir anlamda ilk emirdir. Böyle bir açık emre rağmen okumayanlara, okumak için başka sebepler arayıp duranlara ne demeli?

* OMÜ Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Bölümü Öğretim Üyesi (Prof. Dr.).

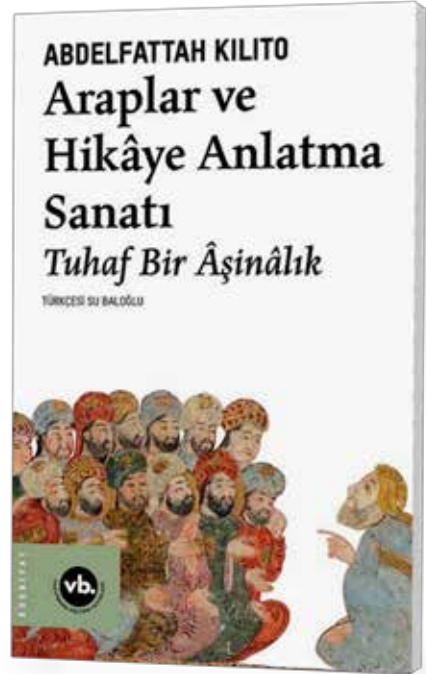
Edebiyat metinleriyle ilgili olarak örgü ve dokuma çok kullanılan bir eğretilerdir. Türkçede dokuma ile okumayı ilişkilendirmek görünüş ve duyuş itibarıyla çok kolaydır. Dokuma zahmetlidir, ince okuma, anlayarak okuma veya yaratıcı okuma da zahmetsiz değildir.

Okuyanların olduğu gibi anlatanların, yazarların, yazarların şairlerin de yazmak için çok temel bir sebebi veya sebepleri vardır. Susmanın konuşmaktan çok daha anlamlı olduğu bir toplumda söz almak, tehlikeleri de göze almak demektir. Bunun için belki de kelleyi koltuğa almak demek daha uygundur. Yazan da konuşan da dilini üstlenir, haydi başlanır da diyeyim. Susmak elimizdedir, ancak konuşmak ve yazmak, kitapta üzerinde çokça durulan metinler söz konusu olduğunda sultanın emir ve müsaadesiyle mümkündür.

Binbir Gece Masalları'nın anlatıcısı Şehrazat tam anlamıyla kelleyi koltuğa alarak Sultan Şehriyar'a masal anlatmaya yönelmiştir.

"*Binbir Gece Masalları*'nın esere dönüşme süreci, bir bakıma *Kelîle ve Dimne*'ninkiyle aynıdır. *Kelîle ve Dimne*'nin yazarı filozof Beydebâ'nın Hindistan kralıyla başta gergin bir ilişkisi olduğunu öğreniriz. Bu durum Şehriyar'la karşı karşıya kalan Şehrazat'ın durumundan farklı değildir. Fakat *Binbir Gece Masalları*'nda olduğu gibi yumuşaklıkla krizin üstesinden gelinecek; kral, filozofun sadakatini ve değerini anlayacak ve ondan bir kitap (*Kelîle ve Dimne*'yi) yazmasını isteyecektir." (s. 15)

O zaman hiçbir krizin sertlikle çözülemeyeceği; çözümün, suhuletin yumuşaklıkta olduğu söylenebilir. *Kelîle ve Dimne*'yi Arapçaya çevirisini İbnü'l-Mukaffa yapmıştır. Ona göre, *Kelîle ve Dimne* "anlamını bulmamız gereken bir kapalılık içerir". Dilini tutmak, sır sak-

lamak kitabın en önemli temalarından biridir (s. 15)

Eserin bölümlerinden birinin başlığı: "Kelîle ve Dimne Nasıl Okunmalı?" sorusudur. Yazar bu soruyu güçlü ile zayıf ilişkisi çerçevesinde cevaplamıştır: "Kuvvetin olmadığı yerde hile çalışır. *Kelîle ve Dimne*'nin ve okulda öğrendiğimiz tüm diğer fablların öğrettiği budur." (s. 29)

"*Kelîle ve Dimne*'de devamlı olarak kelimelerin doğasındaki tehlikeler anımsatılır. 'Sessiz kalın, çünkü esenlik sükûttadır...' Beydebâ, bunu herkesten iyi bilmesine rağmen konuşur. Kral Debşelim'den halkına karşı sürdürdüğü adaletsiz tutumdan vazgeçmesini isteme cüretinde bulunur. Bu riskli çıkışı öğrencileri tarafından yersiz bulunur, ama o yine de bunu devam ettirmeyi kendisine görev edinir: 'Biz bilgelerin kralın kötücül tutumuna ve utanç dolu hayatı sürdürmesine göz yummak gibi bir lüksü yoktur.' Her şeyin ötesinde

kendisinin ve kralın ölümünden sonra arkasından şöyle denmesinden çekinir. ‘Beydebâ, zorba Debşelim döneminde yaşıyordu ve bu gidişatı değiştirmek için onu ikna etmeye çalışmadı [hiçbir şey yapmadı].’ (s. 31)

“İktidar, onu elinde tutan kişinin karakterini değişime uğratar, fakat nasihatın amacı önceki karakterin ve özdeki masumiyetin tekrar bulunmasını sağlamaktır” (s. 43) der İbnü'l-Mukaffa. Ancak bazıları için nasihat kâr eylemez...

Yusuf Has Hacip de *Kutadgu Bilig*'de sözün (dilin) tehlikelerinden çok sık söz ettiği hâlde eseri yoluyla konuşur, ideal devleti anlatır ve adaleti bir değer olarak sürekli öne çıkarır. Acaba Yusuf Has Hacip de bir sultanın emriyle ve ona doğruyu göstermek için mi konuşmaktadır? Bir eserin muhatabı onu okuyandır, ama okuyanlar arasında da farklar vardır. Bu farka birçok metin bağlamında birçok defa vurgu yapılmıştır.

Kelîle ve Dimne'nin Arapçaya çevirisini İbn Mukaffa bir sultanın emriyle yapmamıştır: “İbnü'l- Mukaffa'nın Arapça versiyonuna gelince, kendisini çok kuvvetli bir biçimde hissettirdiği için orijinaş Hint versiyonuyla kimse ilgilenmez, hele Pehlevî dilindeki çevirisi hiç önemsenmez. *Kelîle ve Dimne'nin* orijinal versiyonu ve Pehlevî tercümesi varlığını krala borçlu olsa da İbnü'l- Mukaffa'nın önsözünde, hamisi Abbasi halifesi Mansur'dan başka bir hamiden bahsedilmediğini belirtmek gerekir. Doğrusu biraz tuhaf. Bu tercümenin sorumluluğunu [İbnü'l- Mukaffa'nın] tek başına üstlendiği anlamına mı gelir. Her hâlükârda İbnü'l- Mukaffa'nın versiyonu bir emir üzerine hazırlanmadığından Beydebâ ve Bürzüye versiyonlarında olduğu gibi herkesin önünde okunmaz.” (s. 36) Okuma da şahsi ve muhterem değil midir?

Yazar, Arap hikâyesi ve hikâyeciliği bağlamında şunları söyler: “İnsan ve [ile] dünyanın buluşması sadece karışıklık ve sorun yaratır. Çok kötümser bir bakış: Dünyanın insana ihtiyacı yoktur ve insan davet edilmediği dünyada ancak acı çekebilir. Mutluluk ana rahminde-dir, doğumsa sancılı bir düşüşe benzetilebilir.” (s. 58) Meleklerin de Allah'ın insanı yaratması fikrine itirazı vardır. Mutlaka Allah'ın bir bildiği vardır ve melekler ne yazık ki bundan habersizdir. Nitekim bir melek olan şeytan insanın yaratılmasına itirazını abartarak isyan eder.

Georges Perec, Türkçeye İsmail Yerguz tarafından *Yaşam Kullanma Kılavuzu* adıyla çevrilen eserinde şaşırtıcı bir şekilde Harîrî'den söz eder. Perec Harîrî'den bir şair olarak söz etmiştir. “Ancak Harîrî şöhretini Fransızcaya ‘séances’, İngilizceye ‘assemblies’ olarak çevrilen *Makâmât*'a borçludur. *Makâme*, ustalıklı ve anlaşılması zor bir dille yazılmış kısa hikâyelere denir ve ana karakteri eğitilmiş ve iyi konuşmasını bilen bir serseridir.” (s. 128) Metinler başka metinleri gizler ve barındırır. Metinler başka metinleri ve elbette insanları zenginleştirir.

Makâmât, *Hay b. Yakkân (Uyanık Oğlu Diri)*, *Güvercin Gerdanlığı*, *Muallakât, Cimriler Kitabı* vb. birçok anlatı metni üzerinde duran Kilitto dikkatini özellikle *Binbir Gece Masalları* ile *Kelîle ve Dimne*'ye yoğunlaştırır ve bu metnin başka bir gözle yeniden okunmasını salık verir. *Kelîle ve Dimne* Hintçe bir yasak kitap olmasına ve korunması konusundaki önlemlere rağmen önce Pehlevî diline çevrilir. “Tercüme edilşinin öyküsü Pers kralı Enuşirvan'ın veziri Büzürümih'r'e atfedilen bölümde anlatılır.” (s. 35) Yazar, Nietzsche'nin “Tercüme bir fetihtir” sözünü *Kelîle ve Dimne*'nin çevirisi bağlamında kullanır. Eser Pehlevî dilinden İbnü'l-Mukaffa

tarafından Arapçaya çevrilir ve bir metin olarak Arap edebiyatında da geniş bir yankı bulur. Metnin Eski Anadolu Türkçesi döneminden başlayarak Türkçeye de birçok çevirisinin yapıldığını da vurgulamak gerekir.

Artık bir metnin başka metinlerle ne kadar farklı ilişkiler içinde olduğunu biliyoruz. Sanki hayatı da metinlerin anlamlı hâle getirdiğini bilmiyor muz? Hayat da metinlerle çok anlamlıdır. Okuyanlara...

EMİRHAN YENİKİ VE SİSTEMİN KÖLESİ

Sefa Toprak*

Çağdaş Tatar edebiyatının güçlü edebî isimlerinden Emirhan Yeniki, 1909 yılında Başkurdistan'da eğitilmiş ve kültürlü bir aile çevresinde dünyaya gelir. Küçük yaştan okumaya büyük ilgi duymasıyla birlikte edebiyata yönelir. Tatarların büyük şairi Abdullah Tukay'a ve şiirlerine büyük hayranlık duyar. Savaş ortamının getirdiği olumsuzluklar nedeniyle eğitim hayatı zaman zaman kesintiye uğrar. 1925'te Kazan'a gider, Şark Kütüphanesinde çalışır ve burada birçok yayını okuma imkânı yakalar. İlk hikâyesi olan *Uzun Melodi Dinlediğinde* 1926'da yayımlanır. Geçimini kazanmak için çeşitli işlerde çalışan Yeniki, bir zaman Kazan, Bakü ve Margilan'da öğretmenlik de yapar. Onun yazarlık hayatında bir dönüm noktası denecek kadar büyük etkisi olan İkinci Dünya Savaşı'na bizzat katılır. Savaş sonrasında çeşitli dergilerde yazılar yazar ve Tatar dili ve edebiyatı öğretmenliği yapar. 2000'de Kazan'da vefat eder. Yeniki, birçok edebî türde eser verir fakat kendisi asıl şöhretini yazdığı uzun hikâyeler ile kazanır. Savaş öncesi daha bireysel temaları işleyen yazar bizzat katıldığı savaş sonrasında kalemini

daha da güçlendirir ağırlıklı olarak savaşın yıkıcı psikolojisi, insanın hayat mücadelesi gibi toplumsal ve bireysel çatışma konularına ağırlık verir (Kamalieva, 2013; Demirkaya, 2020).

Emirhan Yeniki'nin Türkiye Türkçesine daha önce aktarılmamış hikâyelerinden oluşan ve Alp Eren Demirkaya tarafından yayına hazırlanıp 2021 yılında İdeal Kültür Yayıncılık tarafından basılan *Sistem'in Kölesi*¹, 138 sayfadan

* Öğr. Gör., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi. sefatoprak@beun.edu.tr

1 Emirhan Yeniki, *Sistem'in Kölesi*, Haz.: Alp Eren